

2. Бережная Т.Ф. Развитие инновационных технологий и проблемы подготовки менеджеров / Т.Ф. Бережная // Экономический вестник Донбасу. – Ин-т економіки пром-сті НАН України. – 2007. - №1(7). – С.146-154.
3. Білецька Л.В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: навч. посіб. / Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 652с.
4. Гуренко А. В. Інформатизація в системі передумов та факторів формування інформаційної інфраструктури суспільства / А. В. Гуренко // Механізм підвищення ефективності управління функціонування регіональної економіки : зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XIII, вип. 223. – (Серія : Механізм підвищення ефективності управління функціонування економіки). – С. 297–305.
5. История экономических учений : учеб. пособие. / [под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой]. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 784 с.
6. Кастельс М., Химанен П. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель. / пер. с англ. А.Калинина, Ю.Подороги. — М.: Логос, 2002. — 219с.
7. Ковальський В., Коверзнев А. Регіональний ринок праці та особливості його формування і регулювання // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 4. – С. 3 – 7.
8. Лісогор Л. С. Інноваційні технології працевлаштування незаангажованого населення / Л.С.Лісогор // Ринок праці та зайнятість населення. - 2008. - № 2. - С.15-24.
9. Манн Р.В. Теоретико-методологічні засади розвитку регіонального менеджменту: особливості, проблеми, перспективи: монографія / Р.В. Манн. – Донецьк: «ВІК», 2013. – 382с.
10. Овсянников А. О. Особливості споживацької поведінки у суспільствах споживання: тотальність кризи / А. О. Овсянников // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. - 2009. - № 15. - С.363-370.
11. Фінагіна О.В. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону: [моногр] / О.В. Фінагіна, Л.В.Батченко, А.В.Гуренко та ін. – Донецьк: «ВІК», 2013.– 287с.

УДК: 005.334:338.436

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ РІЗНОВИДІВ ГАЛУЗЕВОГО РИЗИКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Скопенко Н.С., д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту Національний університет харчових технологій (Україна)

Скопенко Н.С. Визначення основних різновидів галузевого ризику інтеграційної взаємодії підприємств АПК

Динамічність та відкритість економічного середовища, складність зв'язків між елементами ринкового механізму зумовлюють необхідність прийняття оптимальних управлінських рішень щодо здійснення інтеграційної взаємодії, створення нових інтегрованих структур за умови невизначеності майбутніх результатів. Враховуючи особливості та багатогатність інтеграційного процесу підприємств агропромислового комплексу пропонується розглядати інтеграційні ризики відповідно до рівня їх виникнення (мікро-, мезо-, макрорівень), що дозволяє виділити ризики, на які підприємства мають безпосередній вплив, та різновиди ризиків, які є нерегульованими з боку суб'єктів господарювання, проте потребують аналізу та врахування при прийнятті обґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності інтеграції. Проведено типологічне групування негативних наслідків впливу факторів галузевого ризику при здійсненні інтеграційних процесів, формуванні та розвитку нових інтеграційних структур, що є підґрунтям для подальшого аналізу та визначення можливих негативних наслідків інтеграційної взаємодії підприємств АПК.

Ключові слова: ризик, інтеграція, ризик інтеграційної взаємодії**Скопенко Н.С. Определение основных разновидностей отраслевого риска интеграционного взаимодействия предприятий АПК.**

Динамичность и открытость экономической среды, сложность связей между элементами рыночного механизма предопределяют необходимость принятия оптимальных управленческих решений относительно осуществления интеграционного взаимодействия, создания новых интегрированных структур с учетом неопределенности будущих результатов. Учитывая особенности интеграционного взаимодействия предприятий агропромышленного комплекса предлагается рассматривать интеграционные риски в соответствии с уровнем их возникновения (микро-, мезо-, макроуровень), что позволяет выделить риски, на какие предприятия имеют непосредственное влияние, и разновидности рисков, которые невозможно регулировать, но необходимо учитывать при принятии обоснованных управленческих решений относительно целесообразности интеграции.

Проведено типологическое группирование негативных последствий влияния факторов отраслевого риска при осуществлении интеграционных процессов, формировании и развитии новых интеграционных структур, которые являются основой для дальнейшего анализа и определения возможных негативных последствий интеграционного взаимодействия предприятий АПК.

Ключевые слова: риск, интеграция, риск интеграционного взаимодействия**Skopenko N. Determination of basic varieties of branch risk of integration co-operation of enterprises of agro industrial complex.**

Dynamic and openness of economic environment, complication of connections between the elements of market mechanism predetermined by the necessity of acceptance of optimal administrative decisions in relation to realization of integration co-operation, creations of the new integrated structures according to the vagueness of future results. Taking into account the features of integration co-operation of enterprises of agroindustrial complex it is suggested to examine integration risk in accordance with the level of their origin (micro-, mezo-, macrolevel), that allows to distinguish risk, on what enterprises have direct influence, and varieties of risks that is impossible to regulate, but it is necessary to take into account at the acceptance of reasonable administrative decisions in relation to expediency of integration.

The typology grouping of negative consequences of influence of branch risk factors during realization of integration processes is conducted, forming and development of new integration structures that are basis for a further analysis and determination of possible negative consequences of integration co-operation of enterprises of agro industrial complex is made.

Keywords: risk, integration, risk of integration co-operation

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність економіки визначається наявністю сектора потужних багатогалузевих інтегрованих структур, в яких досягається концентрація промислового капіталу, інвестиційних ресурсів та наукоємних технологій. Формування різноманітних міжгалузевих комплексів відбувається на основі об'єднання технологічних стадій виготовлення, переробки, збуту та реалізації готової продукції на засадах інтеграції в різних формах її прояву.

Більшість управлінських рішень щодо формування нових інтегрованих структур приймаються в умовах ризику, що обумовлено динамічністю та відкритістю економічного середовища, багатогатністю інтеграційних процесів, складністю зв'язків між елементами ринкового механізму. Це ставить суб'єктів господарювання перед необхідністю ідентифікації основних чинників ризикових подій, своєчасного прогнозування їх дії, передбачення напрямів впливу з метою розроблення та застосування відповідних коригуючих дій в процесі проведення інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останній час наукова та прикладна проблематика ризик-менеджменту отримала розвиток в наукових розробках багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В.В. Вітлінського, В.М. Гранатурова, О.Л. Устенка, О.І.

Ястремського, А.Д. Штефаніча, А.П. Альгіна, Г.Б. Клейнера, І.Т. Балабанова, С.А. Уткіна, С.М. Ілляшенко, В.В. Черкасова, Г.В. Черновой, В.В. Глушенка, М.В. Хохлова, В.А. Москвина, О.С. Шапкина, А. Мура, К. Хлардена та інших. Їх праці присвячені дослідженню сутності ризику підприємницької діяльності, визначенню факторів і причин його виникнення, характеристиці методів оцінки та регулювання ступеня ризику.

Виділення невирішеної проблеми. Але й до цього часу недостатньо висвітлені практичні аспекти управління ризиком із врахуванням галузевої специфіки. Складний процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо управління ризиком в процесі інтеграційної взаємодії підприємств АПК.

Мета статті. Визначення основних різновидів ризику інтеграційної взаємодії підприємств АПК та негативних наслідків впливу факторів галузевого ризику при здійсненні інтеграційних процесів.

Результати дослідження. Успішність інтеграції компаній пов'язана з високою невизначеністю та ризиком, оскільки момент ухвалення рішення щодо необхідності інтеграційної взаємодії та отримання результату інтеграційної діяльності відстрочені в часі, а витрати на реалізацію інтеграційного проекту та поглинання підприємств дуже високі. Неповний облік та врахування ризиків при ухваленні рішень призводить до провалу інтеграційних проектів та значних фінансових втрат підприємств, що є ініціаторами інтеграції. Від розуміння причин і механізмів дії інтеграційних ризиків, а також розробки заходів щодо управління ними залежить ефективність інтеграційної взаємодії, що реалізовується в умовах складного, динамічного та невизначеного середовища.

Для визначення сутності інтеграційних ризиків необхідно врахувати специфічні особливості процесу інтеграції підприємств агропромислового комплексу, що полягають в наступному:

- інтеграційна взаємодія підприємств агропромислового комплексу є багатостадійним бізнес-процесом;
- результати інтеграційної діяльності проявляються лише через певний час;
- значна тривалість реалізації інтеграційного процесу;
- наявність декількох суб'єктів інтеграції;
- висока вартість первинних вкладень при здійсненні процесів інтеграції;
- соціальна значущість підприємств агропромислового комплексу для регіонів їх розташування та для продовольчої безпеки країни в цілому;
- територіальна віддаленість інтегрованих підприємств;
- значна залежність від сировинної зони та ділових партнерів.

Враховуючі особливості та багатостадійність інтеграційного процесу підприємств агропромислового комплексу, запропоновано наступне визначення інтеграційних ризиків. Інтеграційні ризики – це сукупність ризиків, які формуються на різних рівнях (мікро-, мезо-, макrorівень) та пов'язані з реалізацією інтеграційного процесу на всіх стадіях, що обтяжені можливістю виникнення несприятливих наслідків (упущених вигод) або одержання додаткового ефекту, у порівнянні з очікуваним результатом, зумовлених об'єктивно-суб'єктивними чинниками та багатоваріантністю можливих рішень в ситуації неповної або неточної інформації з урахуванням впливу непередбачуваних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища як результату їх мінливості та індетермінованості.

Тобто, інтеграційна взаємодія та формування нових інтегрованих структур пов'язана з різними видами ризиків, які мають свою специфіку виникнення, прояву, аналізу, оцінки та управління. Для прийняття оптимальних управлінських рішень за умов невизначеності майбутніх результатів потрібно розглядати особливості та своєрідність різновидів ризику, враховувати вірогідність критичних ситуацій, які впливають на ступінь ризику, що зумовлює необхідність здійснення повного та ґрунтовного аналізу ризику.

Адекватна оцінка ризику передбачає його системний аналіз, який здійснюється в основному з урахуванням кількісних характеристик, але в тісному взаємозв'язку з їх якісною визначеністю. Головною задачею оцінки ризиків є визначення можливих видів ризиків, а також факторів, що впливають на їх рівень [1].

В якості вирішальних критеріїв визначення факторів ризику виділяють: джерело виникнення (зовнішні та внутрішні фактори); ступінь впливу (фактори прямої та непрямої дії); характер регулювання (фактори, що регулюються, не регулюються, важко регулюються). Необхідно зазначити, що дія багатьох факторів має суперечливий характер, крім того, врахувати все різноманіття чинників зовнішнього та внутрішнього середовища важко.

Першим кроком ідентифікації ризиків є конкретизація якісної складової в його оцінці. Для побудови узагальненої моделі оцінки ризику найбільш зручна ієрархічна класифікація ризиків за видами та рівнями (мікро-, мезо-, макrorівень) виникнення. Така класифікація дозволяє розглянути окремі види ризику в моделі оцінки з урахуванням характеру їх впливу на формування, розвиток та діяльність інтегрованої структури в цілому.

За характером дії ризики поділяються на прості (елементарні) та складні. Прості ризики визначаються повним переліком непересічних подій, тобто кожний із них розглядається як незалежний від інших. Складні ризики є композицією елементарних ризиків. Види ризику, що формують загальний ризик на макро-, мезо- і мікрорівні вважаються складними, різновиди ризику, що стоять в ієрархії нижче, – простими.

Значний ступінь невизначеності процесу формування інтегрованих структур обумовлений рядом чинників: відсутністю повної достовірної інформації (про стан та тенденції розвитку зовнішнього середовища функціонування; інвестиційну привабливість цільових компаній; фінансову спроможність компанії-інтегратора), наявністю різноспрямованих тенденцій (на ринку в цілому; дисбаланс економічних інтересів, характерний для продавців і покупців; відмінність в стратегіях поведінки компанії-інтегратора та компанії-мети), елементами випадковості тощо. Це зумовлює необхідність врахування впливу окремих факторів на загальний ризик інтеграційного процесу для прийняття обґрунтованих рішень в умовах нечіткої (імовірнісної) інформації.

В умовах неповної, неточної та суперечливої інформації доцільно проводити виділення елементарних ризиків за наступною схемою: сутність ризику → можливі наслідки → чинники (фактори) ризику. Для кожного з елементарних ризиків формують структуру (модель), що поєднує фактори ризику (атрибути структури) та можливі наслідки впливу їх різних комбінацій. Ці моделі можуть бути реалізовані у вигляді дерева рішень, таблиць, сукупності правил логічного висновку.

В системі аналізу й ефективного управління ризиками інтеграційного процесу важливе місце займає їх класифікація, тобто розподіл ризиків на групи за основними ознаками та критеріями. Науково обґрунтована класифікація ризиків повинна чітко визначити місце кожного ризику в загальній схемі, мати практичне використання, відображати певну сторону сутнісної характеристики ризику та запровадити заходи щодо його уникнення або зменшення.

Проте, при здійсненні класифікації ризиків, які супроводжують інтеграційні процеси, формування та розвиток інтегрованих структур, необхідно враховувати, що одні й ті ж самі фактори можуть впливати на зростання чи зменшення різних видів ризику; ризики, що входять в одну з класифікаційних груп, можуть включати ризики інших класифікаційних груп і, у той же час, самі можуть входити як складові в інші класифікаційні групи; один і той же вид ризику, залежно від конкретних умов, може розглядатися і як зовнішній, і як внутрішній.

Кожен вид ризику треба детально проаналізувати, змоделювати, розкласти на елементи, що дозволить певною мірою зменшити невизначеність ситуації при прийнятті відповідного рішення щодо доцільності інтеграції, формування та/або розвитку інтегрованої структури. Нами пропонується розглядати ризики відповідно до рівня їх виникнення, це дозволить, по-перше, включити в систему ризиків загальнодержавні ризики (загальнодержавні ризики або ризики країни), по-друге, у запропонованій структурі існує можливість виділити ті ризики, на які компанія має безпосередній вплив, і ті, які є нерегульованими з боку суб'єктів господарювання, проте потребують аналізу та врахування при прийнятті обґрунтованих управлінських рішень щодо доцільності інтеграції.

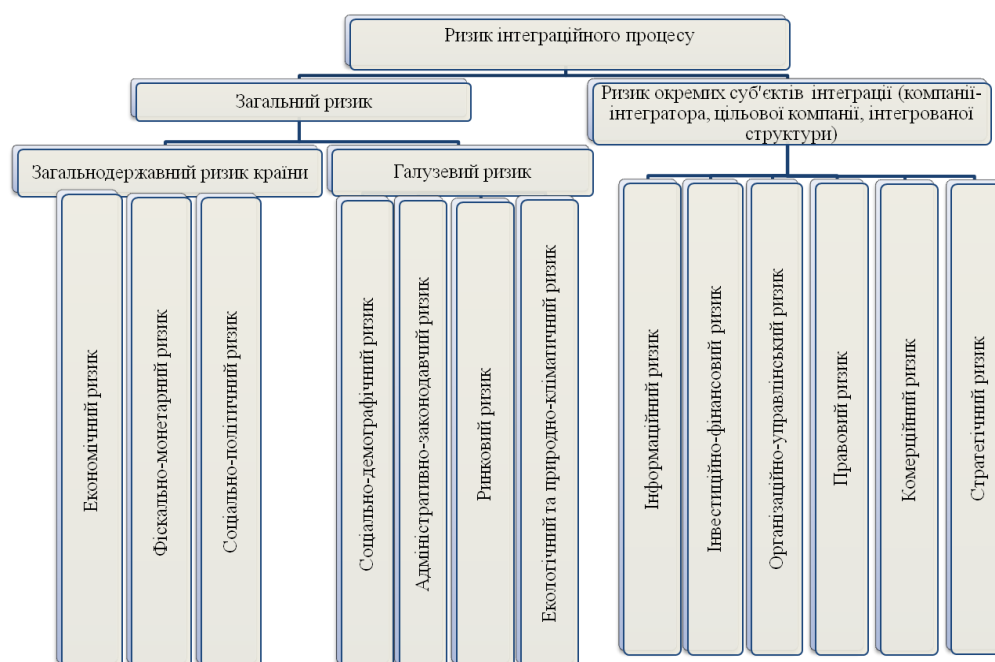
З позиції автора, враховуючи складність внутрішніх механізмів інтеграції суб'єктів господарювання та ознаки окремих видів ризику, запропоновано наступну класифікацію ризику інтеграційного процесу, що наведена на рис. 1.

Запропонована класифікація за видовими проявами ризику враховує комплексний характер інтеграції, наявність декількох суб'єктів інтеграційних процесів, складні зв'язки між видами ризику на основі подібності елементів поділу та дозволяє комплексно згрупувати види ризиків за обраними критеріями, які найчастіше викликають негативні наслідки в процесі формування інтегрованих структур.

Дана класифікація дає можливість виокремити фактори ризику з метою їх ґрунтовного всебічного аналізу та визначити структуру ризику інтеграційного процесу.

Проте, необхідно зазначити, що, не зважаючи на наявність однакових видів ризику для різних суб'єктів інтеграції, фактори, які спричиняють ці ризики, різняться для цільової компанії, компанії-інтегратора й новоствореної інтегрованої структури та призводять до різних наслідків.

Як вже зазначалося, створення структури (моделі) ризику починається з виявлення факторів ризику та можливих негативних наслідків впливу різноманітних комбінацій факторів ризику на результати.

1. Класифікація різновидів ризику інтеграційного процесу в АПК (авторська розробка)

Мінливість та невизначеність економічної, політичної та соціальної ситуації країни обумовлюють необхідність оцінки та врахування зовнішніх ризиків, які виникають на мезо- та макрорівні, для планування ефективної інтеграції підприємств. Необхідно зазначити, що зовнішній ризик безпосередньо не залежить від суб'єктів господарювання, слабо або зовсім не піддається контролю.

Ризик, який виникає на макрорівні, відноситься до країнного ризику (загальнодержавного ризику країни) та визначає умови розвитку країни за обмежених можливостей маневру ресурсами [2, с. 24; 3]. Загальнодержавний ризик країни безпосередньо впливає на інвестиційну та інноваційну активність підприємств та визначає вибір стратегічного напрямку підприємницької діяльності. Ці види ризику актуальні для всіх учасників ринкової взаємодії та залежать від політичної, економічної та соціальної стабільності країни, де функціонує підприємство. Зростаючий взаємозв'язок індустріальних сегментів та політичних процесів означає, що підприємства сьогодні схильні до все більшої кількості ризиків дестабілізації діяльності.

На даний час існує ряд міжнародних організацій та рейтингових агенцій, які на основі систематизованих та чітко нормованих принципів, прийомів і операцій (методик) регулярно аналізують рівень ризику конкретної країни.

Наприклад, рейтингове агентство Economist Intelligence Unit, що здійснює оцінку ризику для 100 країн, базується на чотирьох складових: політичному ризику (22% у загальній оцінці; складається з 11 показників); ризику економічної політики (28% при 27 змінних); економіко-структурному ризику (27% при 28 змінних) і ризику ліквідності (23% при 10 змінних) [4]. Euromoney у своїй моделі оцінки рівня ризику для країн використовує дев'ять категорій: економічні дані (25% в оцінці), політичний ризик (25%), боргові показники (10%), невиплачувані або реструктуризовані у часі борги (10%), кредитний рейтинг (10%), доступ до банківських фінансів (5%), доступ до короткострокових фінансів (5%), доступ до ринків капіталу (5%), дискаунт по форфейтингу (5%) [5]. Institutional Investor вимірюють ризик кредитоспроможності для понад 135 країн шляхом опитування експертів, які виділяють і оцінюють найбільш істотні для ризику фактори. Підсумковий рейтинг лежить у числовому проміжку від 0 (дуже висока ймовірність дефолту) до 100 (найменша ймовірність дефолту) [6]. Рейтингове агентство Moody's Investor Service при оцінці суверенного кредитного ризику аналізує як політичну (шість показників), так і економічну (сім показників) ситуацію в країні [7].

Проте, враховуючи сучасний стан країни, найбільш значимим ризиком для підприємств України в 2015 році виявився соціально-політичний ризик (війна та політичні/соціальні безлади) [8].

Особливої уваги заслуговують фактори впливу на ступінь галузевого ризику, що відносяться до мезорівня. Для визначення впливу чинників ризику мезорівня та оцінки рівня відповідності внутрішніх можливостей господарюючого суб'єкта стану зовнішнього середовища, проаналізуємо існуючі галузеві ризики мезорівня за наступними видами: соціально-демографічний ризик; адміністративно-законодавчий ризик; ринковий ризик; екологічний та природно-кліматичний ризик.

Визначення зовнішніх ризиків мезорівня було здійснено у відповідності та з врахуванням особливостей: функціонування підприємств АПК в цілому та харчової промисловості, зокрема; протікання інтеграційних процесів у сучасних умовах, формування та розвитку інтегрованих структур.

Соціально-демографічний ризик відображає ефективність формування та раціональне використання людського капіталу як продуктивного чинника розвитку та соціальну стабільність в галузі. На ступінь соціально-демографічного ризику найбільше впливають наступні фактори мезорівня: стабільність на ринку робочої сили; рівень освіти та кваліфікації населення; наявність робочої сили відповідної

кваліфікації в даному регіоні; демографічна ситуація в країні; рівень безробіття; середньогалузевий рівень заробітної плати; політика управління трудовими ресурсами; соціальна інфраструктура; рівень соціальної відповідальності та соціального партнерства в галузі тощо.

Ринковий ризик – невизначеність майбутнього фінансового результату у зв'язку з мінливістю впливу чинників, що визначають цей результат, тобто – це ймовірність втрат в умовах невизначених (випадкових) змін параметрів ринку та/або зміни ринкових цін.

Ринковий ризик може бути пов'язаний із ринковою кон'юктурою (стан конкуренції, ступінь монополізації ринку, стадія життєвого циклу галузі та товару, сезонність виробництва, коливання попиту тощо), станом фінансового ринку (доступність фінансових інструментів, розвиток інфраструктури), ціновими параметрами товарів (рівень еластичності зі ціною, доходом, перехресною еластичності, методи ціноутворення, які переважають на ринку) тощо.

Для фінансової складової ризик можна визначити як ймовірність того, що вартість фінансового інструменту (або активу) буде змінюватися внаслідок змін ринкових цін незалежно від того, чи спричинені ці зміни факторами, які притаманні конкретному типу цінних паперів (активу) чи їх емітенту, або факторами, які впливають на вартість всіх цінних паперів (активів) в обігу на ринку.

Спектр чинників фінансової складової ризику значний – це несприятлива зміна процентних ставок, коливання ринкової вартості фінансових інструментів та активів, зміна курсів іноземних валют та/або дорогоцінних металів (валютних металів), зміни цінових індексів на товари або фондові активи, кореляція між різними параметрами ринку та мінливість (волатильність) цих параметрів тощо.

Крім того, на ефективність інтеграційних процесів, доцільність створення та ефективність функціонування інтегрованих структур впливають наступні параметри ринкового середовища: частка державної власності в галузі; монополізація ринку; рівень концентрації виробництва; наявність ТНК в галузі; можливість розширення цільових ринків або сегментів; ступінь вхідних ринкових бар'єрів; кон'юнктура ринку; рівень конкуренції на ринку; наявність та можливість появи нових сильних конкурентів на ринку (у тому числі, іноземних); рівень цінової та нецінової конкуренції; рівень конкурентоспроможності продукції; рівень спеціалізації продукції; біржова кон'юнктура; стабільність курсу акцій компаній (інтегратора або компанії-мети) на ринку; ринкові позиції інтегратора та компанії-мети тощо.

Адміністративно-законодавчий ризик характеризує ймовірність реалізації адміністративно-законодавчих обмежень господарської діяльності суб'єктів ринку, зміни в законодавстві. Чинники адміністративно-законодавчого ризику мезорівня включають такі фактори: стабільність законодавства, що регламентує господарську діяльність; наявність нормативно-правової бази інтеграційної діяльності; дії органів державної влади та місцевого самоврядування щодо обмежень господарської діяльності ринкових суб'єктів; адміністративні дії влади; насильницьке звуження сфери товарно-грошових відносин; порушення (з боку державних органів) законів, що регламентують підприємницьку діяльність, перевищують встановлену компетенцію у взаємовідносинах із підприємством, необгрунтоване втручання в його виробничу, фінансову та комерційну діяльність; частка державної власності в галузі; законодавчі обмеження щодо рівня концентрації виробництва та консолідації земель сільськогосподарського призначення; відсутність законодавства щодо регулювання правових та економічних основ організації та функціонування ринку земель (відсутність ринку земель) тощо.

В сучасних умовах господарювання та з урахуванням особливостей виробничого циклу в АПК все більшої уваги потребують екологічний та природно-кліматичний ризик – ймовірність незапланованої зміни кінцевого результату діяльності внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов, прояви стихійних сил природи, виникнення кризових техногенних ситуацій або екологічної кризи.

На екологічну безпеку та ступінь природно-кліматичного ризику чинять вплив наступні фактори: мінливість законодавства в частині вимог до навколишнього середовища; ймовірність виникнення надзвичайних і аварійних ситуацій; несприятливі природно-кліматичні умови для здійснення підприємницької діяльності (зміна клімату, зсуви ґрунту, посуха, землетрус), кліматичні катаклізми; ймовірність забруднення навколишнього середовища; якість та екологічність сировини та готової продукції; дотримання екологічних норм; ступінь впливу екологоруйнівних явищ на процес суспільного відтворення, ступінь техногенного навантаження на природу; впровадження інноваційних екологорієнтованих технологій; можливість поліпшення якості довкілля в наслідок застосування економіко-екологічних інструментів у практиці господарювання.

Узагальнено наведені види ризику мезорівня, наслідки та чинники, які їх викликають, у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Типологічне групування негативних наслідків впливу факторів галузевого ризику

Види ризику та індикатори прояву негативних наслідків	Фактори ризику	Можливі наслідки
Соціально-демографічний ризик Ефективність формування та використання людського капіталу. Соціальна стабільність.	Нестабільна ситуація на ринку робочої сили (надлишок/брак); наявність робочої сили відповідної кваліфікації; дефіцит кваліфікованих консультантів з питань інтеграції; рівень прихованого безробіття; середньогалузевий рівень заробітної плати; негативні зміни демографічної ситуації в країні (депопуляція, старіння населення; уповільнення темпів приросту населення); неефективна політика управління трудовими ресурсами; нерозвиненість соціальної інфраструктури; недостатній рівень соціальної відповідальності та відсутність досвіду використання соціального партнерства	Скорочення бази відтворення трудового потенціалу населення. Соціальна нестабільність в галузі. Відсутність вітчизняних висококваліфікованих кадрів. Труднощі з формуванням трудового потенціалу інтегрованої структури. Уповільнення розвитку інтегрованої структури
Ринковий ризик Стабільність ринкового середовища	Несприятлива зміна процентних ставок; коливання ринкової вартості фінансових інструментів та активів; зміна курсів іноземних валют та/або дорогоцінних металів (валютних металів); зміни цінових індексів на товари або фондові активи; кореляція між різними параметрами ринку та мінливість (волатильність) цих параметрів; частка державної власності в галузі; монополізація ринку; рівень концентрації виробництва; наявність ТНК в галузі; можливість розширення цільових ринків або сегментів; посилення вхідних ринкових бар'єрів; зміна кон'юнктури ринку; рівень конкуренції на ринку; поява нових іноземних сильних конкурентів на ринку; зростання рівня цінової та нецінової конкуренції; рівень конкурентоспроможності продукції; рівень спеціалізації продукції; біржова кон'юнктура; падіння курсу акцій компаній (інтегратора або компанії-мети) на ринку; погіршення ринкових позицій на період до завершення процесу інтеграції	Уповільнення інтеграційних процесів в галузі. Відмова від інтеграційної взаємодії
Адміністративно-законодавчий ризик Ефективність господарської (підприємницької)	Недосконалість й неоднозначність нормативно-правової та законодавчої бази; нестабільність податкового законодавства, що регламентує діяльність суб'єктів господарювання, несприятливі та/або непрогнозовані, для підприємства, зміни в ньому;	Неефективність підприємницької діяльності в галузі. Уповільнення інтеграційних процесів в галузі.

діяльності	невідповідність нормативно-правової бази міжнародним стандартам; неправомірні та/або непередбачені дії органів державної влади та місцевого самоврядування; дії органів державної влади та місцевого самоврядування щодо обмежень господарської діяльності ринкових суб'єктів; адміністративні дії влади, насильницьке звуження сфери товарно-грошових відносин; порушення (з боку державних органів) законів, що регламентують підприємницьку діяльність, перевищують встановлену компетенцію у взаємовідносинах із підприємством, необгрунтоване втручання в його виробничу, фінансову та комерційну діяльність; можливість введення обмежень прав власності щодо створюваних технологій та продуктів, мораторію на різні види платежів, конвертацію національної валюти тощо; неефективне та непередбачуване регулювання зовнішньоекономічної діяльності; зміна торговельно-політичного режиму, митної політики; зміни в системі валютного регулювання; законодавчі обмеження щодо рівня концентрації виробництва, консолідації земель сільськогосподарського призначення; можливість виникнення конфліктів підприємства з антимонопольним законодавством; відсутність законодавства щодо регулювання правових та економічних основ організації та функціонування ринку земель (відсутність ринку земель); відсутність практики створення інтеграційних об'єднань	Ускладнення процедури формування інтегрованої структури. Уповільнення розвитку інтегрованих структур. Реструктуризація та/або руйнування інтегрованої структури
Екологічний та природно-кліматичний ризик Рівень безпеки харчових продуктів та екологізації виробництва	Мінливість законодавства в частині вимог до навколишнього середовища; ймовірність виникнення надзвичайних і аварійних ситуацій; несприятливі природно-кліматичні умови для здійснення підприємницької діяльності (зсуви ґрунту, посуха, землетрус), кліматичні катаклізми; ймовірність забруднення навколишнього середовища; якість сировини та готової продукції; екологічність сільськогосподарської сировини та готової продукції; дотримання екологічних норм; ступінь впливу екологодеструктивних явищ на процес суспільного відтворення, ступінь техногенного навантаження на природу; впровадження інноваційних екологоорієнтованих технологій; можливість поліпшення якості довкілля в наслідок застосування економіко-екологічних інструментів у практиці господарювання.	Екологічна небезпека виробництва. Виробництво небезпечної для споживачів продукції. Екологічна загроза. Забруднення зовнішнього середовища. Ступінь успішності поєднання екологічних та економічних інтересів суб'єктів господарювання інтегрованої структури

Джерело: авторська розробка

Зазначені чинники (фактори), які породжують галузевий ризик при здійсненні інтеграційних процесів, формуванні та розвитку нових інтеграційних структур, є підґрунтям для подальшого аналізу та визначення можливих негативних наслідків інтеграційної взаємодії підприємств АПК.

Для оцінки достовірного значення ризику й розробки заходів щодо зменшення його величини, необхідне проведення ретельного і об'єктивного аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, формулювання їх комплексу та визначення впливу на ступінь ризику інтеграційного процесу.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволило встановити, що невизначеність розвитку економічного середовища виступає першопричиною виникнення ризику, ставить суб'єктів господарювання перед необхідністю ідентифікації основних чинників ризикових подій, їх своєчасного прогнозування, оцінки можливих втрат, передбачення та застосування відповідних коригуючих дій при плануванні та здійсненні інтеграційної взаємодії, створенні нових інтегрованих структур та для забезпечення стабільності розвитку інтегрованих систем.

Окрім оцінки загальнодержавних та галузевих ризиків для інтегрованих формувань, при поглибленому аналізі доцільності інтеграції, ефективності подальшого розвитку інтегрованих структур важливим моментом є визначення та врахування ризикових ситуацій, що виникають на мікрорівні та спричиняють ризик окремих суб'єктів інтеграції (компанії-інтегратора, цільової компанії та новоствореної інтегрованої структури).

Цілісний аналіз ризиків може бути покладений в основу побудови якісно нової системи оцінки ризикованості інтеграційних процесів, що ґрунтуватиметься на моніторингу оцінки ризиків. Це повинно стати першим кроком на шляху формування методичної бази оцінки ризиків та інструментарію виявлення підвищеного ризику в процесі формування та розвитку конкретних інтегрованих структур.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А.С. Шапкин. 2-е изд. – М: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2004. – 544 с.
2. Соскін О. Фінансово-економічні ризики розвитку України в умовах сучасної кризи / Олег Соскін // Економіка і управління. – 2009. – № 4. – С. 20-31
3. Старостіна А. О. Управління ризиками в економіці: сучасний стан та інтегральний підхід / Старостіна А. О., Кравченко В. А. // Проблеми системного підходу в економіці [Електронне наукове фахове видання]. – 2009. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/Kravchenko_209.htm
4. Economist Intelligence Unit. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eiu.com/Default.aspx>
5. Euromoney. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.euromoney.com/>
6. Institutional Investor. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.institutionalinvestor.com/>
7. Moody's Investor Service. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.institutionalinvestor.com/>
8. Allianz Risk Barometer 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.agcs.allianz.com/insights/white-papers-and-case-studies/risk-barometer-2015/>